

XIX.

Церковні музеї в Харькові

(з етнографічного погляду).

НА церковних річах і справах завжди відбивається світогляд і побут народа взагалі, в місцевих його одмінах почасти. Музеї призначаються усюди для того, щоб ознайомитися з ними наочно і запевне. В Харькові в дійсности нема такої сталої інституції, щоб її можна було вважати за церковний музей, з окремим керуванням і впливом на церковно-громадське життя. Освічене громадянство відноситься до церкви недбало, а духовенство давно вже відбилось від української культури і часто навіть вороже до неї. Самі владики як на вибір чужинці, а часто-густо ще й ворожі до місцевої української старовини, напр., Амвросій (Ключарьов) повикладав останні лишки старого київського церковного співу. Він з допомогою свого приятеля Побідоносцева заходився було, щоб одібрати від університету його невеличкий церковний музей, зібраний невтомною працею покійного професора Редина, але Редин уперто зберіг його для університету, як єдиної в Харькові наукової інституції, що має фахових людей, щоб розібратись в церковних річах.

Багато старих українських церковних малюнків знищено або перемальовано на новий офіційальний церковний лад, особливо що до старих монастирських малюнків Страшного Суду. Так, перемальований Страшний Суд під лзвіницею Куряжського монастиря, де на однім боці

мура при вході були праведні ченці в раю, а на другім протилежнім грішні люди, оплутані величезною гадюкою з написами гріхів. Про такого змія згадує Павло Шуліка (Чубинський?) в оповіданні «Де найшов, де загубив»: «На здоровому листу (в книзі) намальований змії... Повився він високо, високо, а по йому йдуть душі праведні до Господа милосердного на вічну радість, а внизу в огненній пащі змія сидить сатана з Юдою; чорти ланцюгами тягнуть душі грішників усякого чину—архирейів, панів, генералів, купців, шинкарів; позаду йде здоровенний чортяка з превеликим кием, щоб не зупинялись»¹⁾.

Старе українське церковне мистецтво з одного боку виявляло вплив італійських та еспанських великих майстрів, здебільшого Джіотто і Мурильо, з другого—мало багато національних побутових рис, що яскраво було видно на церковній виставі на XII Археологічному з'їзді в Харкові в 1902 р. і почасти помічено у виданім тоді альбомові малюнків.

Церковні речі (икони, плацаниці, хрести і т. ин.) тепер розкидані в Харкові по місцевих музеях, церквах і почасти у приватних осіб. Головні колекції дві—при університеті та при консисторії. Добре описана (в рукопису) тільки перша. Невеличке зібрання малюнків церков є в міському музеєві. Де-що є у приватних осіб, напр., у професора М. Сумцова запорожська икона Пресв. Богородиці початку XVII в. і Mater dolorosa (Пресв. Богородиця з мечами проти серця) XVIII в.

Коли б усі ці збірки злучити до купи, вийшов би досить гарний місцевий церковно-історичний музей, при котрім треба б організувати товариство прихильників українського церковного мистецтва, для чого є вже й

¹⁾ «Основа» за 1862 р., IV, 80.

матеріал, і фахові люди, та ба!—нема міцної ініціативи та доброжичливого відношення громадянства.

Університетський церковний музей має два гарних описи—друкований, добре влаштований проф. Рединим в 229 №№ і рукописний, поширений, одного студента в 656 №№. На де-яких іконах видко впливи західнього, здебільшого італійського мистецтва, на де-яких відбилось українське побутове життя. Поміж іконами зустрічаються в де-кількох примірниках «Недреманное Око» (Христос — Дитина лежить на хресті), Pieta (Мати Божа держить Христа після розпину), Mater dolorosa (Мати Божа з мечами проти серця), птиця Пеликан (символ Христа) і др.

Для ознайомлення з старим церковним побутом має значіння каталог перкової вистави в Харькові в 1902 р. на XII Археологічнім з'їзді, влаштований проф. Рединим, та статті з приводу цього з'їзду в XVI і XVII томах «Сборника Харьков. Истор.-Фил. Общества».

З старих слободських икон на виставі звертали на себе увагу найбільш икони з побутовими рисами, які потім були заборонені церковним урядом, напр., икони Богородиці в постаті гарної молодиці з обличчям українського типу, або икона теслі Іосифа з допомагаючим йому хлопчиком Христом в простій селянській хаті, або икони символічні: Недреманне Око—Дитина Христос з розкритими очима лежить на великому хресті, біла птиця Пеликан, що сама собі дзьобом розрива бік, щоб накормити своїх дітей, або акафист Пресв. Богородиці з малюночками 20 річей, які там згадуються.

Такі малюнки реалізували релігійне почуття. Вони одночасно мають великий побутовий інтерес, бо яскраво свідчать про те, як уявляли собі слова акафисту; по та-

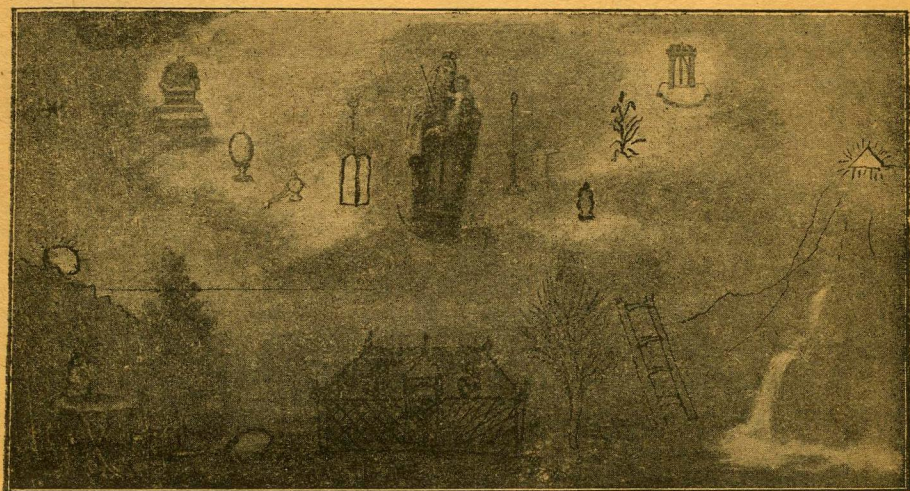

кій вказівці взагалі можна уявити собі, як слова молитов відкладались на думках людности, як ось:

Радуйся, звѣзда, являющая солнце (праворуч Пресв. Богородиці зірка, під нею сонце).

Радуйся, лѣствице небесная (простісенька драбина піднімається від землі по-під легкою хмаркою до ніг Пресв. Б.).

Акафистна икона Пресв. Богородиці.

Радуйся, пріятное молитвы кадило (маленьке кругле кадило праворуч Пресв. Б.).

Радуйся, древо свѣтлоплодовитое (у ніг Пресв. Б.).

Радуйся, двери райскія (під ногами у Пресв. Б. рай з дверима).

Радуйся, благоуханный крине (квітка ліворуч Пресв. Б.).

Харків—велике місто, але занадто кепсько влаштоване з боку культурних інституцій що до помешкання. Усюди тіснота. Головний осередок освіти університет ледве спромігся на кабінети та лабораторії, а що до музеїв—то усі вони розкидані по кутках; дорогі речі захищені по шахвах, або цілком не мають допомоги, або як і мають, то зовсім нікчемною.

2-й випуск.

Культурно-Історична Бібліотека

під ред. Проф. Д. І. БАГАЛІЯ.

□ □ □ □

№4

Проф. М. Ф. СУМЦОВ.

СЛОБОЖАНЕ

Історично-
Етнографічна
Розвідка.

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА

М. 53005
1917/34 р.

ВИДАВНИЦТВО „СОЮЗ“

Харківського Кредитового Союзу Кооперативів.

1918.

Харківський
Кредитивний
Союз